

Het Gelderse paard door de eeuwen heen

Het zal geen paardenliefhebber zijn ontgaan: na de Olympische Spelen in Peking heeft het Nederlandse warmbloedpaard de wereld veroverd als zijnde het meest succesvolle sportpaard. Dat de enorme successen van de Nederlands gefokte dressuur- en springpaarden voor een belangrijk deel te danken zijn aan de fokkerij en selectie van Gelderse paarden in het verleden, zal wellicht niet direct bij deze paardenliefhebbers bekend zijn. Uiteindelijk staan de Gelderse paarden, en natuurlijk ook de Groninger paarden, aan de basis van het Koninklijke Nederlandse warmbloedpaard oftewel The Royal Dutch Sporthorse.

De historie van het Gelderse paard is net als het trotse fiere Gelderse paard zelf: zeer dynamisch! Eeuwenlang wist het Gelderse paard steeds weer de gemoederen te beroeren; was het niet de discussie over

ras of type, dan ging het wel over het fokdoel of over de inbreng van vreemd bloed. En laten we wel wezen, er is nog niets veranderd!

Terugkijkend kunnen we een aantal perio-

des onderscheiden waarin steeds een aanpassing van het fokdoel plaatsvond, omdat een ander gebruiksdoel om een ander type paard vroeg. Men schuwde daarbij het gebruik van andere rassen om tot snelle resultaten te komen absoluut niet. Dit leidde dan ook steeds weer tot felle discussies bij de fokkers.

Opmerkelijk hierbij is echter dat het Gelderse paard altijd herkenbaar is gebleven, met andere woorden, de typische eigenschappen van het Gelderse paard zitten sterk verankerd in het ras. Vergelijken we de rasomschrijvingen uit de diverse periodes vanaf het moment dat het Gelderse paard voor het eerst beschreven wordt (circa 1700) tot nu, dan zien we grote overeenkomsten. Er is steeds sprake van een elegant paard met een rijke voorhand, veel bot, voldoende massa en ruime vierkante

Gelderse vossen in randem-aanspanning

R. Bottenburg

Ras van het jaar Ras van het jaar Ras van het jaar

Colonel (1915-1944)

gangen met veel kracht vanuit de achterhand. Het karakter is ongecompliceerd, werkwilbig en betrouwbaar. Deze eigenschappen maken het Gelderse paard uitermate geschikt voor veelzijdig gebruik, zowel aangespannen als onder het zadel.

Napoleon

In geschriften uit de tijd vóór Napoleon is regelmatig sprake van Gelderse paarden, alleen uit de omschrijvingen van deze paarden blijkt niet dat deze 'Gelderse' paarden zich onderscheidden van de paarden die elders (Friesland, Groningen, Brabant) in de lage landen werden gefokt. Men bedoelde feitelijk de paarden die in het Gelderse grondgebied werden gefokt. Toch wordt er regelmatig melding gemaakt van het feit dat men voor cavaleriepaarden bewust op zoek ging naar paarden uit de Betuwe en de IJsselstreek. De omstandigheden waarin deze paarden werden gefokt en opgefokt, zoals de vruchtbare rivierkleigronden, én de kundigheid van de Gelderse fokkers maakten dat deze paarden zich positief onderscheidden van de paarden uit andere streken. Uit heel Europa kwamen destijds de cavalerie-scouts naar de paardenmarkten in Hedel, Buren en Elst op zoek naar geschikte

Domburg (1916-1943)

Normann (1949-1971)

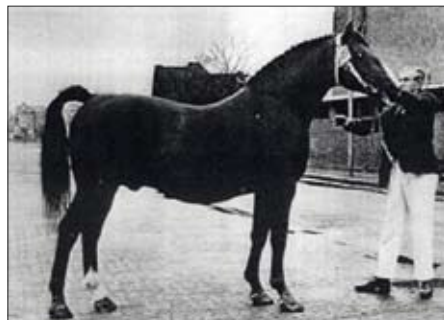
remontepaarden. Uit die tijd stamt ook het verhaal dat tijdens de barre veldtocht van Napoleon naar Rusland in 1812, de Gelderse paarden, in tegenstellingen tot de paarden van andere rassen, de ontberingen van deze veldtocht het langst wisten te doorstaan. Uiteindelijk waren het deze Napoleontische oorlogen die ertoe leidden dat het totale paardenbestand drastisch was teruggelopen aan het begin van de negentiende eeuw.

Stamboek

In de eerste helft van de negentiende eeuw begon de warmbloedpaardenfokkerij weer enigszins op te krabbelen uit het dal dat

Nubert (1926 -1945)

Commandant (1961-1983)

was overgebleven na de vele oorlogen. Het primaire fokdoel was toen echter niet meer het cavaleriepaard, maar de fokkerij van luxe rijtuigpaarden. Om sierlijke equipagepaarden met een fraaie voorhand en hoge gangen te verkrijgen, werden de Gelderse paarden veelvuldig gekruist met onder andere de Engelse Norfolks, Yorkshires en Clevelanders en vermoedelijk ook Andalusiërs. Daarnaast kwam, met name bij de adel, het Gelderse paard, vanwege zijn sierlijke voorkomen én gangen, ook in trek als rijpaard.

In 1879 werd het eerste warmbloedpaardenstamboek in Nederland opgericht: het Friesche Stamboek. In 1890 volgde het

Geldersch Stamboek (GPS). Bij de oprichting werd het fokdoel omschreven als: 'Het bestaande paardenras in Gelderland, op de stallen der fokkers aanwezig, te verbeteren, ten einde een constant ras te verkrijgen, dat niet alleen voldoet aan de eischen welke de landbouwer voor zijn werkpaard stelt, maar ook aan hetgeen men bij een krachtig rijtuigpaard en bij een degelijk krijgspaard vordert.'

De stamboekfokkerij resulteerde in verplichte keuringen van hengsten, de primering van merries en uiteraard in de registratie van paarden met als gevolg dat de kwaliteit van het ras daadwerkelijk verbeterde.

Vreemd bloed

In 1915 gaat het GPS tijdelijk op in het Nederlandsch Stamboek Tuigpaard om vervolgens, na onenigheid over type, gebruiksdoel en het inkruisen van bepaalde rassen, in 1925 weer als GPS zelfstandig verder te gaan. In 1939 gaat het GPS echter toch weer op in de Vereniging tot bevordering van de Landbouwtuigpaardenfokkerij in Nederland (VLN). De naam van deze vereniging geeft het fokdoel reeds aan: sterke, niet al te zware paarden voor het landbouwwerk (op zandgrond) maar tevens geschikt als rijtuigpaard en legerpaard.

Met name in de twintiger en dertiger jaren maakte de Gelderse fokkerij veelvuldig gebruik van paarden uit omliggende fokgebieden. Zeer illustratief in dit verband is de bloedvoering van de 81 hengsten die in de jaren dertig beschikbaar waren ten behoeve van de Gelderse fokkerij: 19 hengsten uit de eigen Gelderse fokkerij, 28 Groninger hengsten, 14 Hackney's, 3 Normandiërs en 17 hengsten van Duitse

H. Krudde

Gelders paard in de sneeuw

(Oostfries, Hannoveraan) en Engelse (Cleveland, Hackney, maar ook Engels volbloed) origine.

Uit die tijd stammen de hengsten Colonel, Nubert en Domburg. Zij wisten ieder op hun eigen manier een steentje bij te dragen aan de Gelderse fokkerij en ze worden nog steeds graag gezien in de pedigree van een Gelders paard.

De bloedvoering van deze Gelderse stemphengsten is typerend voor de Gelderse fokkerij. Colonel voert Oostfries, Engels en

Normandisch bloed en gaf met name harde, lichter gebouwde paarden die vooral geschikt waren als remontepaarden. Nubert is vooral bekend vanwege zijn kleinzoon Oregon, dé stamvader van onze hedendaagse tuigpaardenfokkerij. Nubert had vooral Cleveland- en Hannoveraans bloed. De hengst Domburg was Duits gefokt uit Hannoveraanse, Holsteinse en Oostfriese lijnen, hij fokte zowel in de rijtuigpaard- als in de tuigpaardrichting en is, onder meer via Wachtmeester, regelmatig

terug te vinden in de stamboom van Gelderse én KWPN-rijpaarden.

De Tweede Wereldoorlog

In de oorlog kwam er meer vraag naar zwaardere warmbloedpaarden en werden er massaal Groninger hengsten, onder andere de beroemde Gambo, ingezet in de Gelderse fokkerij om aan deze vraag te kunnen voldoen. Dit gewijzigde fokdoel had tot gevolg dat de typische Gelderse eigenschappen zoals front, hardheid in de benen, lange lijnen en ruime bewegingen uit de populatie dreigden te verdwijnen.

Het herstellen van deze eigenschappen was dan ook het eerste waar de Gelderse fokkers zich na de oorlog op gingen richten. Daarbij werd dankbaar gebruikgemaakt van met name Normandische (onder andere L'invasion) en Holsteiner (onder andere Normann) hengsten. Deze hengsten brachten tevens wat meer rijpaardeigenschappen in de populatie, wat bijzonder toegejuicht werd door de boerenjongens die het landbouwpaard van het bedrijf tevens gebruikten als rijpaard; de landelijke ruitersport was geboren!

Landelijke ruitersport

Als in de zestiger jaren het landbouwpaard op de bedrijven geleidelijk aan vervangen wordt door de trekker, neemt de vraag naar Gelderse paarden af. Daartegenover staat echter de enorme groei van de landelijke ruitersport. De sport stelde echter andere eisen aan de paarden; ze moesten wendbaarder in het parcours en lichtvoetiger in de dressuur zijn. Veredelaars als de Engelse volbloed en de Trakehner deden hun intrede. De directe F1-kruisingen van een Gelderse merrie en een volbloedhengst bleken

uitmuntende sportpaarden. Niet zo vreemd als we bedenken dat dit een samenspel is van het heterosiseffect, de hardheid van de volbloed, maar vooral ook het resultaat van generatielange selectie op gebruikseigenschappen, constitutie en karakter in het landbouwwerk.

De fokkerij van warmbloedsportpaarden bloeide enorm op ten koste van het behoud van de oorspronkelijke Gelderse paarden, waar nauwelijks nog een markt voor leek. Het in 1970 opgerichte WPN (Warmbloedpaardenstamboek Nederland) richtte zich met name op de fokkerij van sportpaarden. De paarden die men te klassiek vond werden geparkeerd in het register Sgldt (Stamboek Gelders type) en later ingeschreven als basispaard.

Gelukkig bleef een groep fokkers het Gelderse Paard trouw en bleef het veelzijdige allround paard fokken gebaseerd op oude bloedlijnen en zonodig gebruikmakend van passend vreemd bloed. In 1979 richtten zij de Vereniging van Fokkers en Liefhebbers van het Basispaard op, een erkende belangenvereniging binnen het WPN met als doel het in stand houden van het Gelderse paard. Een kleine tien jaar later wordt de vereniging omgezet in een eigen fokrichting binnen het KWPN (het WPN is inmiddels Koninklijk geworden), de fokrichting 'Gelders Paard'.

KWPN

Niet alleen nostalgie, maar vooral ook de zorg om het behoud van waardevol genetisch materiaal én de vraag die er bleef bestaan naar betrouwbare veelzijdige paarden zorgden ervoor dat het Gelderse Paard bestaansrecht hield. Gesteund door de vele successen van vele halfbloednakomelingen

én raszuivere Gelderse paarden in de topsport nam het KWPN het Gelderse paard weer serieus en kreeg het een vaste plaats in de stamboekorganisatie.

Als eigen fokrichting binnen het KWPN kan de regio Gelders paard profiteren van de kennis en faciliteiten die het grote paardenstamboek biedt, zoals de zeer strenge veterinaire selectie van fokdieren, de hengsteselectie met een verrichtingsonderzoek waar gebruikseigenschappen én karakter getest worden, afstammelingenonderzoek et cetera.

Daarmee zijn echter de problemen niet de wereld uit. Hoewel het aantal Gelderse paarden toeneemt, is het aantal Gelderse merries dat ingezet wordt voor de fokkerij al jarenlang stabiel op een aantal van ongeveer driehonderd. Daarnaast is een tiental Gelderse hengsten beschikbaar. Het gevaar voor te veel inteelt ligt op de loer en daarom heeft het stamboek in de laatste tien jaar de deur enigszins op een kier gezet voor de inbreng van vreemd bloed. De bloedverversing door het gebruik van enkele rij- en tuigpaardhengsten die zelf weer uit oude Gelderse bloedlijnen stammen, heeft voor een kwalitatieve én kwantitatieve opleving in de fokkerij gezorgd, maar heeft ook de discussies uit het verleden, die zo kenmerkend zijn voor de fokkerij van het Gelderse paard, weer doen oplaaien.

De bekende hippoloog E. van Mulwijk, uit het begin van de vorige eeuw, beschreef de Gelderse fokkerij zeer treffend:

*'Ondanks 't protest van de Geleerden
En al wat deze wel beweerden,
Ondanks 't gebruik van meerdere rassen
Die niet bij elkaar zouden passen,
Ondanks dat alles en nog méér
Toont zich de Gelderse fokkerij in volle eer.'*